

Motion till riksdagen 2023/24:227

av **Karin Rågsjö m.fl. (V)**

En trygg äldreomsorg för jämlikhet

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	2
4 Kompetensförsörjning	3
4.1 Äldreomsorgslyftet	3
4.2 Nationella bemanningsriktlinjer	4
4.3 Särskild kompetens och utbildning.....	4
5 Rätt till särskilt boende.....	6
6 Äldreomsorgen efter pandemin	7

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att nationella bemanningsriktlinjer inom äldreomsorgen kring personaltäthet, utbildning med heltid som norm och avskaffad allmän visstidsanställning bör införas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att stärka den medicinska kompetensen genom krav på specialistutbildning i geriatrik, eller annan jämförbar kompetens, för de läkare som arbetar inom äldreomsorgen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa att det på varje äldreboende ska finnas en fast och namngiven läkarkontakt knuten till verksamheten samt en sjuksköterska på varje särskilt boende dygnet runt under veckans alla dagar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa att äldreomsorgen anställer s.k. timavlönade med yrkesutbildning inom vård och omsorg eller under utbildning, utöver de permanenta arbetskraftsbehoven, och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa att alla över 85 år erbjuds insatsen särskilt boende, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med en skrivelse om hur äldreomsorgen har utvecklats efter pandemin samt redogöra för identifierade behov och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Vänsterpartiet har under lång tid påpekat risken med nedmontering och fragmentisering av den svenska välfärden. Tyvärr har vi kunnat konstatera genom konsekvenserna av coronapandemin att det tydligt har lett till stora brister särskilt inom äldreomsorgen. Besparingar och privatiseringar har bidragit till en kraftigt underdimensionerad vård och omsorg. Privatiseringarna har också resulterat i många timvikarier, lägre bemanning, hög personalomsättning och sämre löner.¹ Situationen inom äldreomsorgen har genom detta även påmint oss om den ojämlikhet och ojämställdhet som råder.

Vänsterpartiet har lyft frågan om dessa och andra redan tidigare konstaterade brister inom äldreomsorgen samt behov av ökad bemanning och kompetens vid upprepade tillfällen genom åren. Givet att antalet personer över 80 år kommer att öka kraftigt är det av vikt att vidta åtgärder nu för att ha en beredskap för kommande behov av såväl medicinsk kompetens som tillräckligt antal anställda. Utan en utbyggd äldreomsorg faller det på anhörigas lott att ta ett ökat ansvar och det är ett faktum att kvinnor är överrepresenterade både bland personal och bland dem som tar ett stort ansvar för äldre

¹ Kommunal (2021) *Så mycket bättre? – En jämförelse av anställningsvillkor och löner i privat och kommunalt driven äldreomsorg.*

familjemedlemmar. En utbyggd och välfungerande äldreomsorg är därför en förutsättning för ett jämställt samhälle.

Det måste gå att lita på äldreomsorgen, både för dem som behöver stöd, vård och omsorg och deras anhöriga, men även för personal som behöver goda arbetsförhållanden.

4 Kompetensförsörjning

Behovet av att säkerställa att det finns tillräckligt med personal inom äldreomsorgen har varit akut under lång tid. I dag är behovet troligtvis mer skriande än någonsin. Bemanning och kompetens är en förutsättning för att det ska vara möjligt att upprätthålla en hög kvalitet och därmed den rätt till vård och omsorg som vi alla har. För att få en jämlik äldreomsorg behöver kommunerna tillföras tillräckliga resurser och arbetsvillkoren för äldreomsorgens personal förbättras.

Den stora privatiseringsvågen inom vård och omsorg har medfört försämringar i vårdkvaliteten och new public management har medfört att marknadspriser satts på äldre och sjuka människor. Vänsterpartiet menar att det inte går att tillämpa idéer om varuproduktion inom äldreomsorg. Att i alla skeden alltid försöka minska kostnader och skapa ekonomisk effektivitet leder ofrånkomligen till nedskärningar och brister, samtidigt som det dränerar omsorgen på mänsklig värdighet. Äldre måste ses som individer med egna behov, inte som enheter i en redan underfinansierad välfärd som ska generera ett ekonomiskt överskott till aktieägarna i privata företag. Livskvalitet kostar och tar tid. Det finns således behov av att både anställa mer personal och ge ökade möjligheter till kompetensutveckling och karriärvägar, samtidigt som bemanningen måste planeras utifrån de stora pensionsavgångar som är att vänta. Det är viktigt att det finns en tydlighet kring bemanning och utbildning inom hela landet i syfte att Sverige ska ha en jämlik äldreomsorg och det är oerhört viktigt att ha prognoser för framtiden.

4.1 Äldreomsorgslyftet

Sedan 2020 har äldreomsorgslyftet pågått. Det är en statlig satsning som innebär att anställda inom äldreomsorgen kan vidareutbilda sig till vårdbiträde, undersköterska eller specialistundersköterska på betald arbetstid. Satsningen finansieras av staten och betalas ut av Socialstyrelsen i form av ett statsbidrag för den anställdes lönekostnader under tiden de är i utbildning. Kommunal och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har en överenskommelse om äldreomsorgslyftet som innebär att de som deltar i satsningen ska erbjudas en tillsvidareanställning på heltid.²

Utöver att utbilda vårdbiträden och undersköterskor kan äldreomsorgslyftet användas för att anställda ska kunna gå en utbildning i svenska på betald arbetstid. Denna funktion behöver användas i större utsträckning. Alla ska kunna prata, läsa, skriva och förstå svenska på arbetsplatsen. Arbetsgivarna behöver ännu bättre utnyttja möjligheten som äldreomsorgslyftet ger att höja den språkliga kompetensen i äldreomsorgen. Det är en träffsäker åtgärd, till skillnad från regeringens avsikt att införa

² Kommunal (2022) *Äldreomsorgslyftet – en viktig pusselbit för rätt bemanning i äldreomsorgen*.

språkkrav för personal inom äldreomsorgen som snarare riskerar att leda till exkludering, arbetslöshet, underbemanning och därmed sämre omsorg för äldre.

För att hantera äldreomsorgens nuvarande och framtida behov, med allt fler äldre med komplexa vårdbehov och en tilltagande brist på yrkesutbildade, krävs rätt bemanning. Därför måste bemanningen höjas och alla som arbetar inom äldreomsorgen ska vara yrkesutbildade vårdbiträden, undersköterskor eller under pågående utbildning. Äldreomsorgslyftet är en viktig byggsten för att detta ska bli verklighet.

Regeringen har aviserat att förlänga äldreomsorgslyftet under tre år. Vänsterpartiet välkomnar det och kommer bevaka att satsningen ligger fast kommande år. Långsiktigheten är viktig för att verksamheterna i kommunerna ska kunna planeras och för att de pengar som avsätts inom äldreomsorgslyftet faktiskt kan användas runt om i landet där de behövs.

4.2 Nationella bemanningsriktlinjer

Äldreomsorgens underbemanning, som inneburit att färre anställda kan delta i utbildningsinsatser genom äldreomsorgslyftet, är ett problem som inte enbart kan lösas inom ramen för själva statsbidraget. Grundbemanningen måste vara tillräcklig för att kunna ge en vård och omsorg av god kvalitet, samtidigt som arbetstagarna har tid till yrkesutveckling och att fortbilda sig på arbetstid. Att medarbetarna har möjligheter till kontinuerlig yrkesutveckling är en del i att skapa attraktiva jobb, vilket behövs för att trygga en långsiktigt hållbar kompetensförsörjning. I dag saknas bindande regler för rätt utbildningsnivå i äldreomsorgen.

Kommunal har listat förslag på nationella bemanningsriktlinjer som innefattar krav på 1) ett lägsta antal heltidsanställda per äldre, 2) att 90 procent av personalen ska vara tillsvidareanställd, 3) att heltidsarbete ska vara norm och 4) att 100 procent av personalen ska vara yrkesutbildad inom vård och omsorg eller under utbildning. Utbildat vårdbiträde ska vara lägsta utbildningsnivå i äldreomsorgen, oavsett insats.³

Vänsterpartiet menar att sådana nationella bemanningsriktlinjer är nödvändiga för att stärka äldreomsorgens kvalitet och öka jämlikheten mellan Sveriges alla kommuner. De omfattande kvalitetsbrister som har framkommit under det senaste decenniet leder till krav på skarpare skrivningar i föreskrifter. Även Coronakommissionen uppmanade Sveriges riksdag och regering att se över vad som är en tillräcklig bemanning på särskilda boenden och i hemtjänsten, inte minst vad gäller vård och behandling av demenssjuka.⁴

Nationella bemanningsriktlinjer inom äldreomsorgen kring personaltäthet och utbildning med heltid som norm och avskaffad allmän visstidsanställning bör införas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Särskild kompetens och utbildning

Bristen på geriatriker, geriatrisk kompetens och medicinsk ledning i många kommuner har lett till oförsvarliga brister. Kunskaper och vårdinsatser behöver kraftigt förstärkas inom det geriatriska området och inom de delar av primärvården som har ansvar för

³ Kommunal (2021) *Rätt bemanning – en rapport om kvalitet och bemanning i äldreomsorgen*.

⁴ SOU 2020:80 *Äldreomsorgen under pandemin*.

äldre personer inom kommunal omsorg. Kommunerna saknar ofta läkare i sin organisation och avtal om läkartillgång med regionerna är otillräckliga. Den geriatriska kompetensen behöver öka. Coronapandemin har, som vi om och om igen konstaterat, synliggjort detta i många kommuner. Trygghet uppnås med stark kontinuitet där de äldre och personalen känner varandra väl. Den medicinska kompetensen måste vara hög, inte minst kring demens och övrig geriatrik, och vara kopplad till regionernas sjukvård. I takt med att vi lever allt längre ökar behoven av stöd och omsorg, men även av sjukvård. Organiseringen av vård och omsorg måste utgå från denna verklighet. De äldre multisjuka behöver en sammanhållen vård och omsorg med hög medicinsk kompetens. De flesta äldre personer som bor i särskilda boenden och som har hem-sjukvård har en omfattande och komplicerad sjukdomsbild. Utvecklingen med att fler blir allt äldre och att vårdbehoven bland de äldre därmed också ökar har dock inte åtföljts av utveckling av och tillgång till adekvat medicinsk kompetens.

Regeringen bör vidta åtgärder för att stärka den medicinska kompetensen genom krav på specialistutbildning i geriatrik, eller annan jämförbar kompetens, för de läkare som arbetar inom äldreomsorgen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Den kommunala vården och omsorgen omfattar allt fler äldre med komplexa vård- och omsorgsbehov. Patienter skrivs ut snabbare än tidigare från sjukhus tillsammans med att de tekniska möjligheterna att ge vård och omsorg i hemmet har ökat. Även om det för med sig vissa fördelar, har det också lett till att det krävs allt större hjälpbehov för att bli beviljad insatser från kommunerna. Sammantaget har äldre personer som får vård och omsorg från kommunerna i dag omfattande nedsättningar i sitt funktionstillstånd och oftast flera långvariga sjukdomar.

Att äldre multisjuka därför ska omfattas av en gemensam vård- och omsorgsorganisation är centralt för en trygg äldreomsorg. Äldreomsorg handlar inte enbart om omsorg, utan ofta handlar det även om krävande äldresjukvård. För att en kommun ska kunna axla sitt ansvar som rör äldresjukvården så behöver den medicinska kompetensen inom den kommunala verksamheten stärkas. Trygghet uppnås också med en kontinuitet där de äldre och personalen känner varandra väl. Den medicinska kompetensen måste vara hög inte minst kring demens och övrig geriatrik och kopplad till regionernas sjukvård. Den fragmentiserade vården med otaliga privata vårdinstanser, såsom privata vårdcentraler, har däremot i vissa fall inneburit orimliga och nästintill omöjliga krav på personalen att hålla samman vården och omsorgen för äldre. Centralt är att det ska finnas en sammanhållen vård- och omsorgskedja. Därför bör varje äldreboende ha en fast och namngiven läkarkontakt knuten till verksamheten. I syfte att säkerställa behovet av medicinsk kompetens för de boende samt för att tillgodose personalens behov av en god arbetsmiljö med tillgång till nära arbetsledning bör äldreboenden även bemannas med ansvarig sjuksköterska dygnet runt.

Regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa att det på varje äldreboende ska finnas en fast och namngiven läkarkontakt knuten till verksamheten samt en sjuksköterska på varje särskilt boende dygnet runt under veckans alla dagar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

S.k. timavlönad anställning inom äldreomsorgen är en utsatt anställningsform som ger lägre lön och sämre arbetsvillkor. Det skapar stress och oro för försörjningen hos arbetstagaren. Huvudregeln på arbetsmarknaden är tillsvidareanställning, men trots det har det blivit allt vanligare med timavlönad anställning. Vissa arbetsgivare sätter i system att använda tidsbegränsade anställningar så länge det bara går för att slippa ge

medarbetarna tillsvidareanställningar. Vänsterpartiet vänder sig kraftigt emot detta och framhårdar i stället att heltid ska utgöra normen inom de permanenta arbetskraftsbehoven. Läs mer om vår syn på olika anställningsformer i motionen En arbetsrätt för starka och trygga löntagare (2023/24:647).

För att kunna säkerställa bemanning vid särskilda situationer eller specifika tider på året kan samtidigt timavlönade komma att behövas. Vid sådana tillfällen bör anställda inneha yrkesutbildning inom vård och omsorg eller vara under utbildning. Det bör även vara bortom tvivel att anställningen inte behövs för att ersätta permanenta arbetskravsbehov. Snarare ska timavlönad anställning endast tillämpas vid särskilda situationer eller specifika tider på året, helt utanför de permanenta arbetskraftsbehoven.

Regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa, när det är bortom tvivel att anställningen inte behövs för att ersätta permanenta arbetskravsbehov, att äldreomsorgen anställer timavlönade med yrkesutbildning inom vård och omsorg eller under utbildning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Rätt till särskilt boende

Frågan om en äldreomsorg med insatser och tryggt boende i syfte att tillgodose äldres behov av, och rätt till, särskilt boende är både en jämlikhets- och jämställdhetsfråga som Vänsterpartiet lyft tidigare. Det är även frågan om att det är flest kvinnor som vårdar anhöriga och att det därför finns behov av stöd och avlastning. Grundläggande är att samhället faktiskt tar sitt ansvar. Sedan början av 2000-talet har en omfördelning skett från särskilda boenden till insatser i de egna hemmen. Antalet personer som bor i särskilt boende har därför minskat och kommunerna har i stället satsat på att fler ska bo hemma med hemtjänst. Statistik från Socialstyrelsen visar att 108 000 personer bodde på ett särskilt boende 2020 medan antalet som beviljats samma insats 2021 var drygt 104 500 personer. Att fler ska bo kvar hemma längre är ett sätt för kommunerna att hålla nere kostnadsökningarna och Vänsterpartiet anser att den utvecklingen är negativ då den går ut över de äldres behov samt begränsar deras möjligheter till inflytande och valfrihet. Äldre ska kunna bo hemma så länge de själva vill, men när behovet av stöd ökar och de vill flytta måste det finnas möjlighet till det.

I förhållande till behov och återstående livslängd får äldre personer vänta relativt länge på att flytta till ett särskilt boende för äldre. 2022 var väntetiden till särskilt boende efter biståndsbeslut 53 dagar, vilket var 9 dagar längre än föregående år. Totalt 83 kommuner bedömde att de har ett underskott på särskilda boendeformer för äldre samtidigt som 200 kommuner minskade sin budget generellt till äldreomsorg 2022. På sikt väntas behovet av särskilt boende öka kraftigt, bl.a. eftersom Sveriges befolkning blir allt äldre. Andelen personer som flyttar in på särskilt boende ökar med stigande ålder, och är högst bland personer 80 år och äldre.⁵ Samtidigt visar statistik från Ekot vid Sveriges Radio att 1 000 personer fick avslag på att få flytta till ett vård- och omsorgsboende för äldre enbart under första halvåret 2021.⁶ Bland dem fanns äldre som är sjuka och känner sig ensamma. Även genom en uppmärksammat artikel i Aftonbladet från januari 2022 framgår att tusentals äldre får avslag när de söker plats på ett äldre-

⁵ Socialstyrelsen (2023) *Vård och omsorg för äldre – Lägesrapport 2023*.

⁶ <https://sverigesradio.se/artikel/aldre-ensamma-tvingas-bo-kvar-hemma>.

boende.⁷ Äldre och deras anhöriga beskriver hur de upplever kampen för att få komma in i tryggheten efter att ha fått avslag på sina ansökningar både av kommunen och av förvaltningsrätten med motiveringen att deras behov kan tillgodoses med insatser i det egna hemmet som kan ge s.k. skälig levnadsnivå, som anges i lagen. Flera äldre beskriver den otrygghet det innebär att ha hjälp hemma av många olika människor. För en del är anhöriga till stor hjälp men samtidigt bidrar det ofta till en känsla av skuld hos den äldre. Detta gäller ofta människor som är mellan 80 och 90 år som även kan ha en demenssjukdom. Många anhöriga vittnar också om en evig kamp mot myndigheterna. Det är en utveckling som oroar Vänsterpartiet djupt. Alla äldre har rätt till ett tryggt hem på sina egna villkor. Det gemensamma får aldrig lägga över ansvaret på anhöriga, som oftast är kvinnor, genom att neka insatser till äldre. Anhöriga kommer säkerligen fortsatt ge stöd till äldre, men det är samhället som bär ansvaret.

I och med att behovet av särskilt boende ökar med åldern anser Vänsterpartiet att alla över 85 år bör erbjudas insatsen. Det är viktigt både för att bemöta äldre med komplexa vård- och omsorgsbehov och för att minska ensamheten bland äldre, det senare en allt viktigare uppgift med beaktande av att upplevelse av ensamhet och oro är en stor hälsorisk. Samtidigt ska insatser alltid utgå från individens egen vilja. Äldre som vill och kan bo kvar hemma ska också kunna göra det, genom att i stället erbjudas likvärdiga insatser i hemmet.

Regeringen bör vidta åtgärder för att säkerställa att alla över 85 år erbjuds insatsen särskilt boende. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Äldreomsorgen efter pandemin

I en rad nya rapporter som granskat coronapandemins påverkan på äldreomsorgen konstateras att låg bemanning och en hög andel tidsbegränsade anställningar utgjorde ett problem för samtliga äldreboenden under pandemin.⁸ Privatiseringarna inom äldreomsorgen har resulterat i fler timvikarier, lägre bemanning, och högre personalomsättning.⁹ Samtidigt konstateras det ändå att förödande lite har förändrats efter pandemin trots det akuta behovet av strukturell förändring.

Larmen från personalen själv talar sitt tydliga språk. I en undersökning från Kommunal säger en majoritet av anställda att de inte vill vara kvar inom yrket om tre år p.g.a. att de upplever att arbetet är för fysiskt och psykiskt påfrestande.¹⁰ Det går att förstå i ljuset av ny statistik från SKR som visar att omkring en femtedel av de anställda inom äldreomsorgen har en timavlönad anställning – trots bl.a. Coronakommissionens kritik mot anställningsformen.

Vänsterpartiet menar att regeringen har visat chockerande passivitet när den har avstått från att förbättra äldreomsorgen efter de fatala brister som blottades under pandemin. Knappt någon av de observationer, påpekanden eller förslag i Coronakommissionens drygt 300 sidor långa rapport om äldreomsorgen under pandemin har lett till åtgärder från regeringen. Det innebär att äldreomsorgen befinner sig i ett minst

⁷ <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/9KXnpW/unik-granskning-avslojar-klyftan-skrammande>.

⁸ Erlandsson, S. Ulmanen, P. och Wittzell, S. (2023) *Covid-19 på äldreboenden – personalens erfarenheter*. SNS förlag.

⁹ Pelling, L. (2023) *Post-pandemic Hopes and Disappointments*. FES Nordic Countries.

¹⁰ Kommunal (2023) *Personal som lämnar – en rapport om personalflykt i äldreomsorgen*.

lika utsatt tillstånd som innan pandemin, och är därför även lika exponerad för nya kriser. Vänsterpartiet menar att en bättre äldreomsorg är möjlig, till förmån för alla äldre och all personal som ger vård och omsorg.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med en skrivelse om hur äldreomsorgen har utvecklats efter pandemin samt redogöra för identifierade behov. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Karin Rågsjö (V)

Ida Gabrielsson (V)

Maj Karlsson (V)

Daniel Riazat (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Isabell Mixter (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)